

12234567

(ב) באופן טבעי, כל אדם נמצא, בכל זמן שהוא, במצב נפשי אחד, ופועל מתוך תנועה ונטייה אחת. הימצאות בכמה מצבים נפשיים מנוגדים, כמו רגש של אהבה ורגש של יראה, בעת ובעונה אחת – מנוגדת לטבע האדם.

ואילו בנפשו של יעקב שררו באותו זמן שלוש תנועות מנוגדות:

מחד – התכונן יעקב למשלוח הדורון, שהוא ביטוי ליחס של קירוב וחסד כלפי עשו; מאידך – הכין את עצמו למצב של מלחמה, שהיא ביטוי לריחוק וגבורה; ונוסף על שתי תנועות מנוגדות אלו, ששתיהן מבטאות יחס לאדם (עשו) – עסק יעקב גם בתפילה לקב"ה.

ולכן היה יעקב צריך "להתקין עצמו", כדי ליצור בנפשו את האפשרות למצב בלתי-טבעי זה של שלוש תנועות ונטיות מנוגדות בעת ובעונה אחת.

12234567

*

מכל האמור יש ללמוד הוראה בעבודת ה':

כאשר יש צורך להציל ילדים יהודיים מדרך חינוך קלוקלת, דרכו של עשו – אין להסתפק בעשייה על פי הטבע והנטיות האישיות בלבד, אלא על האדם "להתקין את עצמו" כדי להשתמש בכל אופני הפעולה האפשריים, גם אלו המנוגדים לטבעו.

(לקו"ש חט"ו ע' 268 ואילך)

יב

כִּי בְּמַקְלֵי עֲבֹרֹתַי אֶת הַיַּרְדֵּן תַּזְהֶה (ל"ב, יא)

"לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה, אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה: נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן" (רש"י)

שני הפירושים שבדברי רש"י נראים מנוגדים זה לזה לחלוטין: לפי הפירוש הראשון – התיאור "כי במקלי עברתי את הירדן" מבטא את עוניו

ודלותו של יעקב בעברו את הירדן; ואילו לפי הפירוש השני משמעותו של תיאור זה היא שיעקב היה במצב טוב ומרום, עד כדי כך שהיה בידו לעשות נס שלמעלה מהטבע!⁴¹

אבל לאמיתו של דבר יש לומר, ששני הפירושים קשורים ומשלימים זה את זה.

כדי להבין זאת יש להקדים שאלה נוספת:

על יעקב אבינו נאמר "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית"⁴². ולכאורה גם כאן נשאלת שאלה דומה, שהרי משפט וצדקה הינן מידות מנוגדות זו לזו: "משפט" פירושו שהאדם מקבל מלמעלה את המגיע לו על-פי דין, ואילו "צדקה" פירושה נתינה שהאדם אינו זכאי וראוי לה, והיא ניתנת לו בדרך חסד בלבד, לפנים משורת הדין; כיצד איפוא יכולות שתי מדות סותרות אלו להופיע יחדיו?

ההסבר לכך הוא: גם אדם שנמצא בדרגה נעלית, כך שמגיע לו כל טוב על-פי דין, ואין הוא זקוק ל"צדקה"⁴³ – אל לו לדרוש את המגיע לו בדרך "משפט", אלא עליו להיות שפל בעיני עצמו ולחוש שאין הוא ראוי לכך, ולבקש את צרכיו בדרך של "צדקה", לפנים משורת הדין.

יתרה מזו – קיים הבדל גדול בין מי שאכן אינו ראוי ולכן עליו לבקש לקבל בדרך צדקה, למי שראוי לקבל על-פי דין, אך בגלל ענוותנותו הוא מבקש לקבל בדרך צדקה:

מי שאינו ראוי לקבל את השפע מלמעלה על-פי דין, והאפשרות היחידה שבידו היא לבקש זאת בתורת צדקה – אין בבקשתו הוכחה להתבטלותו כלפי הקב"ה, שהרי אין בפניו דרך אחרת; ולכן ההתייחסות לבקשתו תהיה בצורה מוגבלת, שכן צדקה ניתנת בהגבלה (כפי שדרשו

41. ובלשון חז"ל (חולין ז, א): "כמה נפיש גברא, כמשה ושיתין רבוון, שנחלק להם ים סוף".

42. תהלים צט, ד.

43. וכפי שמפרשת הגמרא את הפסוק "שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה" – "כל העולם כולו ניזונין בצדקה, והם ניזונין בזרוע" (ישעי' מו. יב. ברכות יז. ב).

חז"ל מהפסוק⁴⁴ "די מחסורו אשר יחסר לו" – "די מחסורו, ואי אתה מצווה להעשירו".

לעומת זאת, מי שבידו לתבוע את המגיע לו על-פי דין, ויחד עם זאת אין הוא בא בתביעה כלפי הקב"ה, אלא הוא מבקש בתורת צדקה – הרי זו הוכחה שהאדם בטל כלפי הקב"ה בהתבטלות מוחלטת, למעלה מכל הגבלה שהיא; ולכן גם השפע שיינתן לו מלמעלה יהיה בלתי מוגבל, בבחינת "מדה כנגד מדה".

זהו פירוש הכתוב "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית": אמנם יעקב היה ראוי לקבל את השפע בדרך "משפט", אך בשל ענוותנותו ושפלותו הרבה (שבגללה חשש כל-כך מעשו, כלשון רש"י כאן "שמא... נתלכלכתי בחטא") הוא ביקש זאת בדרך "צדקה", לפני משורת הדין, ולכן זכה לשפע בלתי-מוגבל.

ומעתה יובן הקשר בין שני הפירושים שבכתוב "כי במקלי עברתי":

מצד אחד – יעקב היה שפל בתכלית בעיני עצמו, דבר שהתבטא בכך שלא היה לו מאומה מלבד מקלו, וביקש מה' שיושיעו בתורת צדקה בלבד (על-אף שלאמיתו של דבר הגיע לו הדבר בתורת "משפט"); ומצד שני – ובזכות התבטלות מוחלטת זו עצמה – זכה יעקב לנס שלמעלה מהטבע, שהירדן נבקע בשבילו.

(לקו"ש חט"ו ע' 274 ואילך)

יג

וַיִּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו
אָחִיו (ל"ב, יד)

המלים "בלילה ההוא" הן לכאורה מיותרות, שהרי מובן מאליו

44. פרשת ראה טו. ח ובפרש"י. כתובות סז. ב.